

**NÛBIHAR
AKADEMÎ**

Kovara Akademik a Xebatên Kurdî ya Navneteweyî
International Peer-reviewed Journal of Kurdish Studies

Cild 4 Jimar 12 Sal 6 - 2019

Volume 4 Issue 12 Year 6 - 2019

Pak Ajans Yayıncılık Ltd. Şti.

Büyük Reşitpaşa Cad. Yümni İş Merkezi No: 22/29

Vezneciler – Fatih / İSTANBUL

Tel & Faks: 0212 519 00 09

www.nubiharakademi.com | <http://dergipark.gov.tr/nubihar>

E-mail: nubiharakademi@gmail.com

Li Ser Navê Pak Ajansê Xwediyê Kovarê û Berpîrsê Karên Nivîsê
On Behalf of Pak Agency the Owner of Journal and Responsible Editor

Pak Ajans Yayıncılık Ltd. Şti. adına Sahibi ve Yazışları Müdürü
Süleyman Çevik

EDİTÖRÊN JIMARÊ / ISSUE EDITORS

Aydın, Tahirhan / Assoc. Prof., *Mardin Artuklu University, Turkey*

Filiz, Mehmet Şirin / Res. Assist., *Mardin Artuklu University, Turkey*

DESTEYA EDİTÖRİYÊ / EDITORIAL BOARD

Acar, Hayrullah / Assoc. Prof., *Mardin Artuklu University, Turkey*

Adak, Abdurrahman / Assoc. Prof., *Mardin Artuklu University, Turkey*

Aydın, Tahirhan / Assoc. Prof., *Mardin Artuklu University, Turkey*

Beltekin, Nurettin / Asst. Prof., *Mardin Artuklu University, Turkey*

Bor, İbrahim / Assoc. Prof., *Indiana University, USA*

Ergün, Zülküf / Dr., *Mardin Artuklu University, Turkey*

Tek, Ayhan / Assoc. Prof., *Mus Alparslan University, Turkey*

Türel, Vehbi / Assoc. Prof., *Bingöl University, Turkey*

ÇAP / PRINTED BY

Alioğlu Bas. Yay. ve Kağ. San. Tic. Ltd. Şti.

Orta Mah. Fatih Rüştü Sk. No: 1-3/A

Bayrampaşa/İstanbul

Tel: 0212 612 95 59

MİZANPAJ & PAGE DESIGN

Şemal Medya (semalmedya@gmail.com)

Kovara Nûbihar Akademîyê ji aliyê van îndeksan ve tê naskirin:

The Journal of Nûbihar Akademî is accepted by these indexes:

Nûbihar Akademî kovareke bihekem, akademîk û navneteweyî ye. Di demsalên bihar û payîzê de salê du caran tê weşandin. / Nûbihar Akademî is an international peer-reviewed academic journal. It is published biannually in spring and autumn.

Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın.

ISSN: 2147-883X

NAVEROK / CONTENTS

JI EDÎTOR/EDITORIAL.....	07-09
Guherîna Dengan di Kurdî (Kurmancî, Soranî, Zazakî), Îngilîzî û Farsî de Phonetic Changes in Kurdish (Kurmanji, Sorani, Zazaki), English and Persian OSMAN ASLANOĞLU	11-38
Kirmanckî de Vengê Siruştî Onomatopoeia in Kirmancki AHMET KIRKAN.....	39-53
Vegêrana Kesê Duyem di Edebiyata Kurdî de Second Person Narrative in Kurdish Literature ÛMRAN ALTINKILIÇ	55-70
WERGEREK / A TRANSLATION Neteweperwerîya Kurdan THOMAS BOIS - JI ÎNGİLİZÎ: ADNAN DEMİR.....	73-85
DOKUMENTEK / A DOCUMENT Qewa'îdêd Serfa Kurdî (I, II) a Mela Mehmûdê Bazîdî Qewa'îdêd Serfa Kurdî (I, II) of Mela Mahmudi Bazidi TAHÎRHAN AYDIN	89-98

Vegêrana Kesê Duyem di Edebiyata Kurdî de*

Second Person Narrative in Kurdish Literature

Ümran ALTINKILIÇ**

PUXTE

Vegêrana kesê duyem ew vegêran e ku vegêrek tê de ji bo amajekirina lehengekî çîrokê an ji bo muxetabekî grîmanekirî cînaveke xîtabkirinê an raweyeke hestbarî/mercî bi kar fîne. Vegêrana kesê duyem li gor modên din yê vegêranê ji bo vegêrannasan dereng bûye cihê pûtepêdanê. Lê piştî ku bûye jî, ji ber karîgeriyên xwe yê retorîk û gotarî, bûye cihê xebatên gelekî balkêş û berfireh û ji ber ku berevajî modên din ên vegêranê ew ne li ser tewereya vegêr, li ser tewereya bervegêr tê pênasekirin paradîgmayên berdest ên vegêrannasiyê problematîze kirine. Ev xebat sê roman û sê çîrokên kurdî yê bi vegêrana kesê duyem nivîsandî vedikole. Roman *Segwer (Reyîn)* a Mihemed Mukrî, *Tu* ya Mehmed Uzun û *Maria melekek bû* ya Firat Cewerî ne. Çîrok jî “Şîzofren” û “Navnîşaneke Nû” yê Ferhad Pîrbal û “Kî” ya Burhan Tek in. Ji bo famkirina vê moda vegêranê di berhemên kurdî de, hem ji çemkên vegêrannasiya binyatger û hem ji çemkên teoriya retorîk a vegêranê sûd hatiye wergirtin. Ev xebat pênaseya vegêrana kesê duyem nîqaş dîke û paşxaneyê teorîk pêşkêş dîke; di ser berhemên kurdî re têkiliya vegêrana kesê duyem bi vegêrana kesê yekem û vegêrana kesê sêyem re vedikole; hewl dide sedema bikaranîna vê vegêranê fam bike û têkiliya wê ya bi derûna lehengan re rave bike; û li ser bikaranîna vegêrana kesê duyem a bi armancên azmûnî, postmodernîst hûr dibe.

Peyvên Sereke: Vegêrana Kesê Duyem, Edebiyata Kurdî, Mihemed Mukrî, Mehmed Uzun, Firat Cewerî, Ferhad Pîrbal, Burhan Tek.

* Pêşversiyoneke vê xebatê li “Kongreya Navnetewî ya Ziman, Raman û Dînî” hatiye pêşkêşkirin û di kitêba wê ya teblihan de cih girtiye ku zanîngeha Mardin Artukluyê di 8-10ê Mijdara 2018an de ew kongre li dar xist.

** Vekoler, Zanîngeha Mardin Artukluyê, Enstîtuya Zimanên Zindî yê li Tirkîyeyê, Şaxa Makezanista Ziman û Çanda Kurdî, umranaltinkilic@artuklu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1308-2271>

ABSTRACT

Second person narrative is a narrative mode in which a narrator uses a pronoun of address or conditional/subjunctive structure referring to a protagonist of a story or a hypothetical addressee. This narrative mode has been ignored for a long time by narratologists but having been studied, it has received a great deal of attention because of its rhetorical and discursive effects and has problematized current narratological paradigms because unlike other modes of narrative (first and third persons) it is not defined along the axis of narrator but the axis of narratee. This paper examines three Kurdish novels and three Kurdish short stories written in second person narrative. Novels are Mihemed Mukrî's *Segwer (Reyîn)*, Mehmed Uzun's *Tu* and Firat Cewerî's *Maria melekek bû*; short stories are Ferhad Pîrbal's "Şîzofren" and "Navnîşaneke Nû" and Burhan Tek's "Kî". The paper draws on both concepts of structuralist narratology and concepts of the rhetorical theory of narrative in order to understand this mode of narrative in Kurdish works. The paper discusses the definition of second person narrative and draws a theoretical background and examines the relation of second person narrative with first and third person narratives in the context of Kurdish works and tries to understand reasons for applying this mode and explains its relation with protagonists' psychology; and finally focuses on exploitation of this mode for postmodernist and experimental purposes.

Key Words: Second Person Narrative, Kurdish Literature, Mihemed Mukrî, Mehmed Uzun, Firat Cewerî, Ferhad Pîrbal, Burhan Tek.

1. DESTPÊK

Moda gotarê ya bi cînava kesê duyem di nav jîyanê de xwedî bikaranîneke berfireh e. Dema mirov yekî hemberî xwe sûcdar dike ("te wisa kir!.."), fermanekê dide ("here ji vir!.."), telîmatekê dide ("qelemekê bikire!.."), derekê jê re terîf dike ("rast biçe, dagere destê çepê!.."), jê re behsa wî dike ("tu mirovekî zîrek î...") hwd vê modê bi kar tîne. Herwiha gelek janrên ne-edebî an populer ên nivîsê jî vê şewazê bi kar tînin. Rêberên geştê, rêberên bikaranîna têkberan, propektosên dermanan, kitêbên geşedana kesayetî, kitêbên terîfên xwarinan, name hwd hin ji wan janran in. Lê belê vegêrana kesê duyem (VKD), li gor vegêrana kesê yekem (VKY) û vegêrana kesê sêyem (VKS) di edebiyatê de kêr hatiye bikaranîn, ji ber ku bikaranîna wê bi awayekî berdewam (seranserî berhemê) dijwar e. Ji ber vê yekê jî VKD dereng ketiye rojê vegêrannasiyê. Berî ku em dest bi pênasekirina vegêrana kesê duyem û ravekirina taybetiyên wê bikin, em ê bi kurtasî hin agahiyan bidin derbarê dîrokçeya berhemên edebî yên bi vê şewazê hatine nivîsîn û xebatên li ser wan hatine kirin.

Yek ji vekolerên pêşî ku di vî warî de xebitîne, Bruce Morissette diyar dike ku herçend *La Modification* (1957) a Michel Butor wek berhema yekem a sertapê bi vê şewazê nivîsandî tê zanîn jî, berhema Rex Shout *How like a God* (1929) a yekem e (1965: 12). Lê belê berhemeke bi tu-vegêranê nivîsandî ku vê dawiyê ha-

tiye keşkirin, têra xwe kevn e ku ew çîroka Nathaniel Hawthorne “A Haunted Mind” (1835) e (Fludernik, 1993: 218). Di salên şestî û destpêka heftêyî de gelek berhemên balkêş bi VKDê hatine nivîsîn, yên wek *Aura* (1962) ya Carlos Fuentes, beşa yekem a *The Lime Twig* (1962) a John Hawkes, *Un homme qui dort* (1967) a Gerorge Perec, *A Pagan Place* (1970) a Edna O’Brien, “The Second Person” (1970) a W. S. Merwin û gelek pasajên *Gravity’s Rainbow* (1973) a Thomas Pynchon (Richardson, 1991: 309). Ji wê çaxê bi vir de hinekî jî piştî ku xebat li ser VKDê zêde bûne gelek berhem pê hatine nivîsîn, ku di bibliyografiya Fludernikê amadekirî de bi sedan berhem hene (1994b).

Lê belê ev şêwaz ji hêla teorisyenên giring ên vegêrannasiyê yên wek Genette û Stanzel, û ji hêla navên giring ên teoriya retorîk ên wek Booth ku wan deman berhem dane, bi piranî hatiye piştguhkirin. Di vî warî de xebata ewil vedigere sala 1965an, ku ya Morrisette ye bi navê “Narrative “You” in Contemporary Literature”. Dûre xebatên Prince, Bonheim, Richardson, Kacandes, Fludernik û DelConte ev qad geş kiriye û bi jimara 28an a taybet bi vê mijarê a kovara *Styleê*, mijarê bingeheke bihêz a teorîk bi dest xistiye.

2. PÊNASE

Li gor gelek vekolera VKD ji bo edebiyatê derfetên nû dabîn dike. Bo nimûne Morisette dibêje ku ev mod bi hostetî bê bikaranîn dikare di qada edebî de karîgerîne wisa çêbibe ku mod û kesên din nikarin wan çêbikin (1965: 2). Herwiha Richardson di vê çarçoveyê de dibêje, vegêrana kesê duyem “muhtemelen ji pêla hiş bi vir de geşedana teknîk a herî giring e di vegêrana edebî de” (1991: 327). Gelo ev teknîka ku ev çend giring hatiye dîtin, bi tenê ji ber ku kêman hatiye bikaranîn, ev qas dereng bûye cihê vekolanê? Monika Fludernik diyar dike ku yek ji sebebên wê ku VKD kêman hatiye vekolan ew e ku pênaseyê wê ya zelal û teqez nehatiye kirin (1994a: 284).

Hin kesên wek Morisette, di vî warî de xebitîbin jî wan xwe nedaye ber wê yekê ku pênaseyê bikin. Dema em li lîteraturê dinêrin em dibînin ku yek ji pênaseyên pêşî di ferhenga vegêrannasiyê ya Gerald Prince de peyda dibe: “Vegêrana ku bervegêrê wê qehremanekî çîrokê ye” (2011: 284). Piştî wî, hewldana pênasekirinekê ji Richardson hatiye: Vegêrana kesê duyem ew vegêran e ku bi cînaveke kesê duyem amajeyê bi serleheng dike. Ev leheng bi piranî tekane fokalîzer¹ e û bi gelemperî bervegêrê [narratee]² berhemê ye jî (1991: 311). Weku tê

- 1 Mijara perspektîf, fokalîzasyon an riwangehê pêwendidarî wê yekê ye bê ka tiştê vegêrayî dikeve qada dîtinê ya kê. Karakterê ku fokalîzasyon di ser wî re tê pêkanîn wek karakterê fokal an fokalîzer tê binavkirin. Yanî *ki bibîne*, ew fokalîzer e.
- 2 Bervegêr amajeyê bi muxetabê vegêr dike, bûnewerê fiktîf e ku vegêr vegêrana xwe arasteyî wî dike.

dîtin Prince bervegêrbûnê dike şertê vê vegêranê, lê belê Richardson referekirina leheng bi cînaveke kesê duyem datîne pêş û bervegêrbûna leheng dadixe dereceya duyem. Fludernik diyar dike ku ne şert e cînav, cînaveke kesê duyem be, şert e cînaveke xîtabkirinê [address pronoun] an jî hêmaneke din a xîtabkirinê be wekî raweya fermanî; ji ber ku di hin zimanan de dibe ku cînava xîtabkirinê, ya kesê sêyem be [mînak di tirkî de ji bo hurmetê “siz”] jî (1994a: 286). Lewma Fludernik vegêrana kesê duyem wisa pênase dike: Vegêrana ku (ser)lehengê wê bi cînaveke xîtabkirinê tê referekirin (gelek caran *tu*) û herwiha deqên kesê-duyem gelek caran xwedî zemîneke komunîkatîv in ku li ser wê zemînê vegêrek (axêver) çîroka yekî (tu) jê re vedibêje, ji halê nuha yê wî (tu) re ku an tune, miriye an jî bi nav salan de çûye û bîrbirtir e (288).

Di her sê pênaseyan de jî derdikeve ku divê “tu” lehengê çîrokê be. DelConte diyar dike ku pênaseyên van her sê kesan jî nikarin vegêranên kesê duyem ên grîmanekirî [hypothetical] an mercî [conditional] rave bikin. DelConte behsa çîroka Lorrie Moore “How” û ya Junot Diaz “How to Date a Blackgirl, Browngirl, Whitegirl, or Halfie” dike û diyar dike ku di her du çîrokan de jî bi maneya nerîtî leheng an çîrok tune; ji ber ku ev vegêranên han bi senaryoyên grîmanekirî (carinan diguherin) hatine arastekirin bo hokarên [actant] grîmanekirî. Lê belê pênaseyên Prince, Richardson û Fludernik bervegêr-lehengekî diyar û mufred derdixin pêş. Lewma DelConte pênaseya xwe dike: Vegêrana kesê duyem modeke vegêranê ye ku tê de vegêrek çîrokekê vedibêje ji bervegêrekî (carinan nediyar, guherbar, û/an grîmanekirî) -ku bi *tu*yê şayesandî ye- re ku herwiha hokarê sereke (carinan nediyar, guherbar, û/an hîpotetîk) ye di wê çîrokê de (2003: 207). Weku em ê bibînin heger ne ji vê pênaseya DelConte bûya, me yê nikarîbûya du çîrokên dabaşa vê xebatê bixistina çarçoveya VKDyê; ji ber ku di wan de ne serleheng bi cînava kesê duyem hatine referekirin, ne jî hatine xîtabkirin; kesên ku hatine refererkerin an xîtabkirin, ne hokarên çîrokê ne.

3. PAŞXANEYA TEORÎK

Ji bo ku bi giştî VKD bê famkirin pêwîst e li vir em kurteyê wê ya teorîk bidin. Gelek xebat li ser hatibin kirin jî, em ê bi tenê amajeyê bi yê diyarer û ji bo berhemên kurdî bikêrhatî bikin. Di vê çarçoveyê de kesên wek Bonheimê û Richardson ji bo ravekirina taybetiyên vegêrana kesê duyem hin term bi kar anîne / dariştine; yê wek Fludernik û DelConte jî bi hinceta ku ev cure vegêran di tîpolojî û modelên berdest de hilnayên, tîpolojî û modelên xwe ava kirine.

Vegêrannasa alman Helmut Bonheimê ji bo ravekirina muphemî û pirfonksiyoniya tîpîk a cînava kesê duyem di deqên kesê duyem de, du term dariştine. Bonheim terma “şemîfîna referensiyel” [referential slither] ji bo derbirîna kapasîteya mundemîç ya “tu”yê ya hem xîtabkirina xwînerên aktuel û hem jî xîtabkirina

bervegêrekî li gel nîşankirina lehengekî fiksiyonel bi kar tîne. Terma duyem a Bonheimê “îştîyaqa bangewer” [conative solicitude], wê taybetiya vegêranên kesên duyem nîşan dide ku lehengên kesê duyem ji yê kesê yekem an kesê sêyem bêtir hesta empatiyê tevradike li cem xwîneran (Fludernik, 1994a: 286).

Richardson sê tîpên vegêrana kesê duyem tesbît dike: “standard”, “sûbjonktîv” [subjunctive] û “ototelîk” [autotelic]. Di forma “standard” de bi piranî bi dema nuha çîrokek tê vegotin³ derbarê take lehengekî de ku bi kesê duyem tê refererîkirin: “tu” hem vegêr hem bervegêr nîşan dide.⁴ Mînakên wî ji bo vê yekê berhemên wek *La Modification* a Butor û *Un homme qui dort* a Perec e (1991: 311). Richardson forma “sûbjonktîv” ji bo wan vegêranan bi kar tîne ku wekî rêberên bikaranîna an kitêbên tekamula şexsî talîmatan didin lehengên xwe. Ev form bi van hêlên xwe ji ya “standard” cuda dibe: bikaranîna berdeyam a raweya fermanî, bikaranîna gelek caran a dema bê û cudahiya bihêz a di navbera vegêr û bervegêr de. Mînaka wî ji bo vê yekê çîrokên Lorrie Mooreyê yê di koleksiyona wê *Self-Help* de ne (319). Krîtera pênasoker a kategoriya sêyem, “ototelîk”, ew e ku muxetabên yekser ên “tu”yê carinan xwînerên aktuel ên deqê ne û çîroka wan li kêleka ya karakterên fiksiyonê tê danîn û dikare tev li ya wan bibe. Richardson diyar dike ku ev form bi awayekî xwerû bi tenê di çîrokên gelekî kurt de peyda dibe, yê wek “The Second Person” a W. S. Merwin. Lê belê di xebatên berfirehtir de bi vegêrana kesê yekem an ya kesê sêyem re bi dorê tê bikaranîn wek *Se una notte d’inverno un viaggiatore* ya Italo Calvino. Richardson diyar dike ku ev form, wek forma sûbjonktîv bi konstruksiyona tîpîk dilîze û vegêr bi eşkereyî ji bervegêr cihê ye; û wek forma standard bi piranî bi dema nuha tê vegêran (320-1).

Fludernik diyar dike ku deqên kesê duyem vegêrannasiya binyatger problematîze dikin û dîkotomiyên wek heterodîegesîs-homodîegesîsê, çîrokgotârê ji cih dikin. Ji ber vê yekê Fludernik termînolojî û tîpolojîya xwe ava dike. Mijar gelekî berfireh e û çênabe mirov li vê derê bi berfirehî bide, lewma em ê bi kurtî rave bikin bi qasî ku dema pêwîst be em serî lê bidin. Li gor vê yekê heger moda vebêjî [teller mode] di vegêranê de hebe komunîkatîv e, heger tunebe nekomunîkatîv e. Herçî yê komunîkatîv in ew jî dibin du beş: homokomunîkatîv, heterokomunîkatîv. Heger vegêr an jî bervegêr an jî her du jî di heman demê de karakter jî bin, ev homokomunîkatîv e; heger vegêr û bervegêr aîdî qadên cuda yê hebûnê bin ev heterokomunîkatîv e (1993: 446).

DelConte diyar dike ku vegêraneke kesê duyem her tim an vegêranake kesê sêyem e an jî ya kesê yekem; ev hevbirîn [overlap] ji ber wê yekê ye ku vegêranên kesê yekem û sêyem li gor tewereya [axis] vegêr tînan diyarkirin, lê ya kesê duyem li

3 Di vê xebatê de “vegêran” ji bo “narrate”ê, “vegotin” ji bo “tell”ê hatiye bikaranîn.

4 Li vir qest ew e ku vegêr bi xwe re dipeyive.

gor tewereya bervegêr, li gor serhevketina [coincidence] bervegêr û leheng tê diyarkirin. Vegêrana kesê duyem ji ber karîgeriyên xwe yên retorîk ên taybet, cihekî serbixwe heq dike di tîpolojiyên vegêranê de. Li gor wî ev pirsgirêka kategorîzasyonê ji ber wê yekê ye ku modelên zal ên vegêranê bi tenê li ser esasê deng hatine avakirin. Lê belê vegêrana kesê duyem bi wê yekê nayê diyarkirin bê ka kî dipeyive, bi wê yekê tê diyarkirin bê ka kî guhdar dike, lewma jî di wan modelan de hilnayê ku li ser deng an vegêr hatine avakirin (2003: 204). Ev tesbîtên han giring in ji ber ku gelek çarvan vegêrana kesê duyem wek hevterîbî ya kesê sêyem û yekem tê hizirkirin, lewma jî tê redkirin yanî wek vegêranekê nayê pejirandin. Lê belê DelConte diyar dike ku vegêrana kesê duyem ne riwangehek e, ne xaleke dîtinê [point of view] ye; ew xaleke vestendinê [point of perception] ye (208).

4. VKD DI NAVBERA VKY Û VKS'Ê DE

Hin nivîskaran VKD wek rûpoşa VKYê an VKSê hilsengandiye. Bo nimûne dema ku Mieke Bal *La Modification* a Michel Butor dinirxîne, dibêje “tu” bi tenê rûpoşa “ez”ê ye; vegêrekî kesê yekem bi xwe re dipeyive (1996: 181). Bal pasajekê ji romanê werdigire û di ser wê re diyar dike ku ew bi tenê monologeke navekî ye ku ji bo xatrê fokalîzerekî kesê yekem ê bêdeng, hewl dide amajeyên bi dengê kesê yekem ji holê rake (181). Lê belê pasajên ku dikarin angaştên Bal têk bibin jî hene di romanê de. Hevterîbî Bal, McHale jî diyar dike ku di hin metnên wek *La Modification* a Butor, *Aura* ya Fuentes û *The Lime Twig* a John Hawkes de kesê duyem li şûna kesê sêyem hatiye bikaranîn (2004: 223). Herçend McHale di dewama metna xwe de ji bo hin metnên din xweseriya VKDê teslîm bike jî, bi ya wî be mirov dikare di van berhemên navhatî de li şûna “tu”yê, “ew”ê bi cih bike. Ev tişt ji bo hin beşên van berheman rast be jî, ji bo hinên din mesele ne ewqasî homojen e; “tu” carinan nêzî “ez”ê dibe, carinan jî nêzî “ew”ê dibe; di mijara perpekîfê de guherîn û muphemiyên çêdike. Em ê di vê beşê de bi mînakên ji berhemên kurdî li ser vê yekê hûr bibin.

Bi qasî ku me tesbît kiriye yekem berhema bi kurdî ya ku bi VKDê hatiye nivîsîn, romana Mihemed Mukrî *Segwer (Reyîn)* (1982) e. Herwiha bi tenê ev roman seranser bi vî awayî hatiye nivîsîn. Lehengê romanê pêşmergeyek e ku di zindaneke Beesê de ye û roja xwe ya dawî diji; şeva wê rojê dê bê daliqandin. Wekî mînak kanonîk a vê şewazê *La Modification* a Butor (6 seetên di trêne de), di vê romanê de jî dema derekî gelekî kurt e: rojêke di zindanê de; lê belê zemanê navekî berfireh dibe û leheng li gel hisên ku ew şertên wî pê didin hiskirin, bi nav bîranînan de jî diçe. Roman bi vî awayî dest pê dike:

Tu îşev nerazayî û hişyar mayî. (1) Hedana te nedihat. (2) Te xwe li ser piştta xwe dirêj dikir. (3) Tu radibûyî ser piyan. (4) Bi gavekê, te odeya xwe ya tarî qut dikir. (5) Geh tu rûdiniştî û geh te serê xwe dixist nav çokên xwe û te tiliyên

destên xwe li hev dipêçan. (6) Geh te serê xwe bilind dikir û xwe bi xwendina wan hevokên li ser dîwarên odeya te nivîsandî mijûl dikir. (7) Beriya te, bi dehan an bi sedan kes di vê odeyê de jiyabûn û dû re bi nîşeyên tijî hest li şûna xwe hiştibûn. (8) (Mukrî, 2015: 19)

Gava mirov vê paragrafa ewil a romanê dixwîne, dibîne ku piraniya derbirînan ji çavê çavdêrekî derve ne, weku kamerayek vegêr be. Hevokên (1), (3), (4), (5), (6), (7) rasterast şayesandinên derekî yên leheng in. Lê belê ji bo hevokên (2), (8) ihtîmal zêdetir e ku ji hişê leheng bin, yanî leheng fokalîzer be. Lê belê di vê paragrafa jêr de rewş cuda xuya ye:

Bi şev, piştî nûçeyê, gelek bîranîn di mejiyê te re derbas bûn. Hin ji wan nola xewnan dihatin bîra te û hinekên dî jî xwe bi cûrekî dixistin xewna te ku, te hemû tiştên dût jî didîtin! Te ji hinek bîranînan nefret dikir û şanazî bi hinekên dî dikir. (21)

Di vê paragrafê de vegêr wisa xuya dike wekî bi temamî di hişê leheng de be. Em dikarin bibêjin ku di piraniya romanê de ev rewş li dar e; yanî fokalîzasyona navekî dixebite û lehengê romanê tekane fokalîzer e; vegêran bi vî awayî dişibe monolegekê ku tê de leheng ne bi “ez”ê bi “tu”yê dipeyive. Lê belê hin cih hene ku vegêr bi temamî ji leheng dût diçe. Bo nimûne dema ku leşker tên zindanê leheng bibin daliqînin û ew bi nivîsîna tiştinan li dîwêr mijûl e, wisa tê teswîrkirin: “Gelo haya te ji dengê vekirina deriyê hesinî yê odeya te nîne?” (61). Li vê derê teswîrkirina rewşekê ku leheng nabîne, muhîm e; ji ber ku li wir êdî leheng ne fokalîzer e û em nikarin “ez”ê di şûna “tu”yê de bi cih bikin; ne maqûl e yek ji xwe re bibêje “Gelo haya min ji dengê vekirina deriyê hesinî yê odeya min nîne?”

Ji ber ku piraniya romanê bi fokalîzayona navekî ya sabîd hatiye nivîsîn, ev forma vegêrana kesê duyem bi mirov wekî monologeke navekî xuya dibe. Piraniya *Segwerê* xwedî rengê monologê be jî, ev çend nimûneyên me dan, nîşan didin ku vegêrana “tu” li ser sînorên vegêranên “ez” û “ew”ê dilîze. Carinan nêzî vegêrana “ez”ê dibe, carinan jî nêzî vegêrana “ew”ê dibe ku ev taybetiyeke giring a vî cureyê vegêranê ye û di romana kurdî ya yekem a bi vê formê de xuya dibe.

Romana duyem ku em dibînin ev form tê de heye, romana Mehmed Uzun a bi navê *Tu* (1985) ye. *Tu* bi du forman hatiye nivîsîn; beşek bi ez-vegêranê ye û beşek bi tu-vegêranê ye, wisa bi dorê dewam dike. Di romanê de paşkokek heye, Uzun di wê derê de diyar dike ku wî ev nav ji bo romanê hilbijartî ye da ku di civakeke wek a kurdan kolektîf de, takekesiyê dupat bike (2005: 232). Balkêş e lehengê vê romanê jî di zindanê de ye. Uzun diyar dike ku ew vê forma vegêranê ji romanên nivîskarên wek Carlos Fuentes, Oriana Fallaci û Julio Cortazar fêr bûye. Bi taybetî jî navên her du romanên Fuentes *Aura* û *Mirina Artemio Cruz* hildide (226-7). Tevî ku Uzun behsa *Segwerê* nake, ihtîmal e ku ew xwendibe û di karîgeriya wê de mabe.

Di *Tuyê* de beşên ku leşker tèn lehengê romanê ji malê dibin û beşên ku êşkenceyê lê dikin an jiyana wî ya di qawîşê de bi tu-vegêranê ne. Her çi beşên ez-vegêranê ne, leheng di wan de di hucreyê de ye û bi hinceta ku bi kêzikekê re bipeyive monologan saz dike ku ev monolog bi piranî ji bîranînên wî pêk tèn û kêman caran vedigerin ser rewşa heyî. Di *Tuyê* de VKD bi her du cînavan jî heye, hem kesê duyem ê yekjimar, hem ê pirjimar.⁵ Dema leşker tèn leheng dibin, bi vî awayî hatiye şayesandin di *Tuyê* de: “Dema deriyê we yê derva pihêt lêket, hê nivê şevê bû. Bi dengê derî ve tu hişyar bûyî. Te xwe dirêjî teqa ser ciyên xwe kir, saeta xwe hilda û lê nihêrt. Saet 2.43 bû” (Uzun, 2005: 41).

Weku tê dîtîn li gor *Segwerê*, di *Tuyê* de vegêr ji leheng dûrtir e, bi taybetî di beşên ku cînava kesê duyem a pirjimar bi kar tîne, vegêr dibe vegêrekî gişzan; gelek agahiyan dide û ji sînoren fokalîzasyonê derdikeve: “Çarmedorên bajarê we yê biçûk hemû rez bûn. Di destpêka biharê de, her cih dixemilî û di nav hêşinahiyeye xweş de dima. Rezên we dîsan hêşin dibûn” (15). Li vê derê mirov dikare bi hêsanî li şûna “we”yê, “wan”ê binivîse û vegêranê ji nû ve saz bike.

Lê belê ne pir bihêz be jî fokalîzasyon tê de heye: “Lingên ku ketin hundir, sê an çar cot bûn. Piştî ku ew ketin hundir, hatin kêlîkê li ser te sekinîn û çûn ji te hinekî bi dûr ketin” (207). Li vir êşkere ye ku “sê an çar cot” texmîna leheng e, yanî leheng li vir fokalîzer e.

Tu ya Uzun hema bêje bi temamî di dema borî de hatiye vegêran, mirov dibêje qey leheng hafizeya xwe winda kiriye û kesekî şahidê van tiştan jê re behsa rabirdûya wî dike. Rêyeke dabînkirina vê yekê ew e ku ev kesê ku bûyeran vedigêre, kesek be rabirdûya wan hevpar be. Lê ji ber ku ne mimkun e kesekî wisa jî bi demên wî yên ew tê de tenê jî bizane, ev dişibe wê weku leheng bi xwe hemû jî yekî re vegotibin û dûre hafizeya xwe winda kiribe.

Romaneke din a ku ev form tê de heye, *Maria Melekek bû* ya Firat Cewerî ye. Ev roman jî bi du forman hatiye nivîsîn, beşa sereke bi VKDê, beşên din bi VKSê ne. Di beşa sereke de lehengê şîzofrenê romanê piştî ku jina xwe dike, xwe jî dike. Beşên din her yek bi navê kesekî ye ku ew nas û dostên serleheng Daniel û jina wî Mariayê ne. Di her beşa yekî de krîmonologek îfadeya wan a derbarê bûyerê de distîne. Beşa ku bi vegêrana kesê duyem hatiye nivîsîn, bi vî awayî dest pê dike:

Wê kêliya ku te herdu destên xwe xistibûn bin çengên xwe, tu li hemberî camekana kincan rawestiyabû û te li kinc û modelên di camekanê de temaşe dikir, her tişt hat guhertin; hemû jiyana te serobino bû. Te hingî jî nişkê ve xortaniya xwe di camekanê de dît. Xortaniya te, bi bejna xwe ya zirav, bi por û cênîkên xwe ên dirêj

5 Bi me ev jî ber wê yekê ye ku tevî ku Uzun li dijî kolektîfîyê ji bo xatirê takekesiyê navê romanê dike “Tu” jî, ew bi xwe gelekî girêdayî ye bi vê kolektîfîyê ku tona romantîk a romanê jî ve dide der.

û bi rûyê xwe yê bi ken li pişt te rawestiyabû û bi te re li camekanê temaşe dikir. (Cewerî, 2013: 7)

Weku tê dîtîn, ev roman jî mîna *Tuya Uzun* di beşên vegêrana kesê duyem de dema borî bi kar tîne, lê belê wek *Segwera* Mukrî jî ji kesê sêyem bêtir nêzikî kesê yekem e. Li vê derê ji her du romanên din cuda, pirsgirêka bawerbariya vegêr xuya dibe ku ev yek jî bi psîkolojiya şîzofrenekî re hevaheng e. Lehengê sereke tekane fokalîzerê vegêranê ye, lê belê bi tenê li ciyekî dîtina lehengeke din serdestiyê ji ya serleheng distîne: “Ne te, lê Lottayê dît ku ew bi mişkekî dilîze” (75).

Tevî ku di vê romanê de jî vegêr şênber anku muşexes nabe, li ciyekî rewş berevajî xuya dike: “Nizanim jînikê tu dît an na, lê mîna ku kûçik tiştêk his kiribe, xwe ber bi te ve radikişand” (21). Li tu ciyan vegêr wek kesekî di romanê de tecrûbeker, ji xwe re nabêjê “ez” an “min”, lê belê bi vê “nizanim”ê em dibînin ku rewş li vir berevajî dibe. Herwiha bi hevoka me berî vê veguhasî re dijberiyekê nîşan dide. Di hevoka “Ne te, lê Lottayê dît ku ew bi mişkekî dilîze” de tê dîtîn ku perspektîfa vegêr ji ya leheng berfirehtir e û tiştê ku ew nabîne jî dibîne, lê di hevoka “Nizanim jînikê tu dît an na, lê mîna ku kûçik tiştêk his kiribe, xwe ber bi te ve radikişand” de vegêrekî kêmtantir xuya dibe. Mirov dikare vê yekê bi du tiştan şirove bike: yek jê ew e mirov bibêje ku ev îhlalên fokalîzasyonê ne; ya din jî ew e mirov bibêje ji ber ku fokalîzer şîzofren e, rewşeke neseqamgîr derketiye holê. Lê belê dawîya dawî ya ku van muphemî û xerîbiyan dixe romanê VKD ye.

Weku tê dîtîn *Segwer* û *Maria Melekek bû* bêtir nêzikî vegêrana kesê yekem in, lê *Tu* bêtir nêzikî vegêrana kesê sêyem e. Lê belê her sê jî li ser sînoren her du vegêranan digerin.

5. VKD WEK TEKNÎKEKE VEGÊRANA REWŞÊN DIJWAR ÊN DERÛNÎ

Dema em ji hêla naveroka van romanên li ser meselê difikirin, em dibînin ku bikaranîna VKDê di van romanên de û gelek bikaranînen wê yên di lîteraturê de hevdu digirin. Michel Butor amajeyê bi rewşa xerab a lehengan dike û ji bo VKDê dibêje çîroka karakterê, ji hêla kesine din ve jê re tê vegotin, ji ber ku an ew nikare an jî naxwaze wê ji xwe re bibêje (Butor, 1991: 98-9). Lehengên her sê romanên kurdî jî di rewşên ji hêla derûnî xerab de ne.

Di *Segwerê* de leheng li ber îdamê ye, lehengekî werê dê tercih neke li ser rewşa xwe bifikire, lewma vegêrana rewşê bi telqîneke derekî, li naverokê dike. Heman tişt jî bo *Tuya Uzun* jî rast e. Di *Tuyê* de ne tesaduf e ku beşên êşkencedanê bi VKDê ne, lê belê di beşên bi VKYê de leheng diçe nav bîranînan û bi piranî tiştên xweş tîne bîra xwe ji zaroktiya xwe. Mehmed Uzun di paşkoka behskirî de sedema bikaranîna vê formê bi vî awayî rave dike: “Di vir de, min wisan çetir dît ku bûyer û mesele hinekî ji min bi dûr kevin ku ez bikaribim wê demê binivîsim. Bi forma ez, ev yeka dê zehmet bûya. Loma min wê demê, mîna ku hatibe serê kesekî

din, bi *forma tu nivîsî*" (2005: 225-6). Em dibînin ku Uzun li vê derê ferqa navbera nivîskar û vegêr ihlal kiriye û ev tişt gotiye, Joshua Parker jî wek Uzun vê ferqê ihlal dike û di xebata xwe de, ya ku xwe dispêre derbirînên nivîskaran derbarê sedemên bikaranîna vê formê de, diyar dike ku gelek nivîskar VKDê bi kar tînin da ku mesafeyekê têxin navbera xwe û tecrûbeyaya xwe ya rabirdûyê ya trawmatîk an şermezar (2011/2012, 170). Li vir pirsek tê hişê mirov: ma gelo nivîskar nikarin VKYê bi kar neyînin û bi VKSê jî heman mesafeyê çêbikin, yanî xwe (bi gotina Uzun û Parker) an vegêrê xwe ji tecrûbeyaya xerab dûr bixin. Di vê derê de delîlên ku piştgiriya fikra wan dikin hene, bo nimûne DelConte di bersiva xwe ya bo nivîsara Parker de diyar dike ku "ez-tu" dijberiyeye ji ya "ez-ew"ê bihêztir ava dike (DelConte, pr. 5). Ev diyarde rehenda otobiyografîk a VKDê rave dike ku di *Tuyê* de teqez e û dibe heta dereceyekê di *Segwerê* de jî werê be. Herçi lehengê *Maria melekek bûyê ye*, ne di dema vegêranê de be jî, ew jî ji ber sedemên polîtîk di rabirdûyê de di hefsê de maye, marûzî êşkenceyan bûye û lewma derûna wî xera bûye. Herwiha çîroka Ferhad Pîrbal "Navnîşaneke Nû" jî deqek e ku bi VKDê hatiye nivîsîn ku lehengê wê jî hêla bavê xwe ve ji malê hatiye qewirandin û di rewşeke perîşan de malê diterikîne (2001: 97-101).

Em dibînin ku vegêrana kesê duyem ji bo şayesandina rewşa lehengên hişê wan tevlihev derfetên baş ên derbirînê dabîn dike. Ev jî ji bo her çar lehengan jî rast e û heta em dikarin bibêjin ku li cem her çar lehengan jî ji-xwe-biyanîbûnek heye, lewma heger ev bi temamî şayesandinên hişê lehengan bin jî, weku gelek rexnegiran ji bo metnên bi vî awayî angaşt kirine, xwe îfadekirina lehengan bi cînava kesê duyem encama parçebûneke hişî xuya dike.

Heger em ji navê nivîsara Richardson îlhamê bistînin, em dikarin bibêjin ku ev tişt encamên polîtîkaya vegêrana kesê duyem in. Lê li hêla poetîkaya wê rewş çawa ye gelo? Ji vê hêlê de em nikarin bibêjin berhemên kurdî yê heta nuha navhatî derfetên vê forma vegêranê baş bi kar anîne. Di van berheman de herçend bikaranîna cînava kesê duyem hebe jî, em dibînin ku rehenda fonksiyona xîtabkirinê [address function] hema hema tune. Mîsal talîmatan an fermanan nadin lehengan, lewma ne konatîv in û li gor kategoriya Richardson vegêranên kesên duyem ên standard in û li gor tîpolojîya Fludernik jî heterokomunîkatîv in.

Gelek metnên bi vegêrana kesê duyem pêşiyê lehengê xwe şênber nakin, lewma heta ku ew şênber dibin, xwînerên îmakirî an yê reel metnan wisa dixwînin weku xîtabî wan bikin. Hem ji ber ku fonksiyona xîtabê di van berheman de lawaz e û hem jî ji ber ku ji serî de diyar e bê ew "tu" kê refere dike, wisa xuya dike ev berhemên kurdî vê derfetê jî ji dest xwe didin ku Bonheim jê re dibêje şemîfîna referensiyel.

Lê gelo ev metnên han ji kategoriya din a Bonheimê jî bêpar in, yanî ji îştîyaqa bangewer bêpar in? Yanî gelo ev form nake ku xwîner bêtir empatiyê bi lehengan re çêbikin? Wisa xuya dike ku em ê ji bo vê yekê nikaribin nerênî bipeyivin.

Lêkolîna Irene Kacandes di vî warî de ronîker e. Ligel ku *La Modification* a Michel Butor jî wek van berhemên kurdî bi vegêrana kesê duyem a standard hatiye nivîsîn û navê leheng û çîroka wî diyar e (di yê kurdî de bi tenê navê lehengê romana Cewerî diyar e), lêkolîna Kacandes nîşan dide ku, dîsa jî hinek xwîner û rexnegir di karîgeriya wê de mane û heta dereceyekê karvedanên wisa nîşan dane weku xîtab li wan bi xwe hatibe kirin (1994: 338). Ew vê yekê dispêre taybetiya cinava kesê duyem. Kacandes di vî warî de alîkariyê ji fikrên du hizirmendan, ji Martin Buber û Emile Benveniste distîne û diyar dike ku hêza kesê duyem ew e ku bingeha wê li ser naskirina takekesiya dîke [other] ye, lewma jî rê li ber hevkarîgeriyê vedike; peyva [utterance] “tu”yê bivê nevé dibe nîşana tîkiliyêke navbikerane [intersubjective] di navbera “ez” û “tu”yê de (331). Ev jî nîşan dide ku van berhemên kurdî çendî ji derfetên vê vegêranê hemûyan sûd wernegirtibin jî, ew dê bi vê formê bivê nevé hêzekê bisepinîn ser xwîneran û ev yek ê bihêle xwîner empatiyekê bi lehengan re çêbikin an jî li gor vegêranê kesên din bêtir daxilî nav cîhana romanê bibin. Mîsal *Segwer* çî qasî nêzikî VKYê be jî, heger bi VKYê hatibûya vegêran, ne mimkun bû li cem xwîneran ev hesta nêzikiyê û rageşiya derûnî tevrakira; ji ber ku di VKYê de xwîner bi piranî di pozisyona çavdêr de ne, nabin beşekî navekî yê tevgeranê.

6. VKD WEK AMRAZA LÎSTIKBAZIYÊN POSTMODERNÎST

Metnên postmodernîst an azmûnî ji bo VKDê bûne axa herî berhemdar a geşedanê, ji ber ku VKD dikare metalepsîsê (ihlalkirina sînoren ontolojîk) pêk bîne û ev ji bo metnên postmodernîst karakterîstîkeke bingeîn e. Esasen çavkaniyên ku Uzun ji wan sûd wergirtiye jî wisa ne û romana Cewerî jî xwedî taybetiyên postmodernîst e; nivîskarekî bi navê Firat Cewerî di romanê de ye⁶ û nuh romanek qedandiye ku bûyerên wê romanê û yê li serê Daniel Öztürkê serlehengê romanê qewimî yek in. Lê belê di van berheman de potansiyela VKDê baş bi pêş neketiye û herçend bi vê kirinê dê gelek nuansên retorîk bên kuştin jî mirov dikare bi piranî VKY an VKSê li şûna VKDê bi cih bike. Feqet hin metn hene rê nadin vê yekê. Di edebiyata kurdî de yek ji wan, çîroka Ferhad Pîrbal a bi navê “Şîzofren” e û ya din jî çîroka Burhan Tek a bi navê “Kî” ye.

Çîroka “Şîzofren” a Pîrbal yek ji çîrokên wî ye ku di kitêba wî ya çîrokan *Çolistanê* de ne. Pîrbal di gelek çîrokan de gelek teknîkên vegêranê yê azmûnî bi kar anîne. “Şîzofren” jî yek ji wan çîrokan e. Di vê çîrokê de 15 qutî hene ku derbarê lehengê şîzofrenê çîrokê de di wan de agahî hene. Çîrok bi vî awayî dest pê dike (2001: 57):

6 Di *Se una notte d'inverno un viaggiatore* ya Italo Calvino de di beşa ewil de VKD hatiye bikaranîn û di wê de jî bi awayekî postmodernîst tê diyarkirin ku roman romana dawî ya nivîskarekî bi navê Italo Calvino ye. Xuya ye bandora vê romanê li ser ya Cewerî çêbûye.

(1)

Bextiyar, li ber Efserê ku yekemîn berpîrsiyarê lêkolînên Dosyaya Bextiyar bû, xav û sist mîna dîlekî rawestiyabû. Efser berê xwe da tercumanê Bextiyar û got:

- *Il faudrais que il aille a l Hospital psycyatrique.*

Tercuman xortekî kurd ê Lubnanî bû, ev axaftin bi xem ji Bextiyar re tercume kir, got:

- Keko, tiştê ez dizanim wê te heya demekê bişînin Şêtxaneyê.

1 Heger tu bixwazî bê ma Bextiyar ki bû, temaşeyî enîşka jimare (11) bike.

2 Heger tu bixwazî û bizanî bê ma çi bi serê Bextiyar hat? Temaşeyî enîşka (5) bike.

Weku tê dîtî di vê çîrokê de du cure gotar hene; gotara di para jor a qutîkan de ya çîroka (fabûla) çîrokê ye, gotara di para jêr ya qutîkan de jî ji bo xwendina çîrokê alternatîfan pêşkêş dike. Para ku di vê çîrokê de bi vegêrana kesê duyem hatiye nivîsîn, para jêr a qutîkan e. Li vir em dibînin ku hem bikaranîna cîna kesê duyem “tu” heye û hem jî fonksiyona konatîv yanî fonksiyona xîtabkirinê a vegêranê heye (*heger bixwazî... bike*). Nehatibe diyarkirin jî eşkere ye ku ev beşên jêr ên qutîkan, xîtabî bervegêrekî derî deqê, xîtabî xwînerên îmakirî [implied reader] (xwînerên ku vegêr wan di serê xwe de disêwirîne) hatiye nivîsîn; lê belê wekî encam xîtabî xwînerên rastînan ên bi goşt û hestî jî dike.

Em dibînin ku bi avaniya *rêgeha-xwe-hilbijêre* [choose-your-own-adventure] xwîner beşdarî nav lîstikê dibin û ji qadeke ontolojîk, derbasî yeke din a ontolojîk dibin: ji cîhana derveyî deqê derbasî ya deqê dibin ku ev cihguhertina xwîneran a di dema xwendina vegêranên kesê duyem de gelek caran hatiye dupatkirin (Kacandes, Richardson, Fludernik, McHale).

Çîroka din a mijara me, lîstikbaktir xuya ye. Çîroka Burhan Tek “Kî”, hay ji çîrokbûna xwe heye û bi çemkên vegeerannasiyê re dilebike. Çîrok bi vî awayî dest pê dike:

Ey kesê ku rahiştiye vê pirtûkê û nêrî kiriye vê pirtûkê û ji vê pirtûkê jî vê çîrokê bixwîne. [...] Ez te nas nakim, lê belê tu ji navê min ê li ser pirtûkê û jînenîgariya min a kurt, li ser min çend tiştan dizanî. [...] Lê belê anuha dîsa venegere û li jînenîgariya min nenere. [...] Ez ne ew kesê ku navê wî li ser pirtûkê me. [...] Ez jî wek te ne ji hestî û goşt, ji herf û peyvyan çêbûme. (2018: 47)

Tê de hinek arîşe (*heger tu ne ew kes bî ku navê wî li ser bergê ye, tu çima dibêjî “jînenîgariya min”*) hebin jî, deq bi termên vegeerannasiyê dilîze û rengêkî bançîroksaz werdigire. Berdewam xîtabî xwînerên îmakirî (û di encamê de yên rasteqîn jî) dike, hewl dide wan tevî lîstika xwe bike û hinekî jî serê wan tevlihev

bike. Hemandemîtiya [simultaneity] vê çîrokê dîkotomiya çîrok-gotarê⁷ xera dike, ji ber ku çîrokeke ji gotarê azade tune ye tê de; yanî “çî”yeke çîrokê ya li derveyê “çawa”ya wê tune ye.

Berevajî romanên her du çîrok jî hem cînavên kesê duyem bi kar tînin û hem jî xwedî rehenda xîtabkirinê ne. Her du çîrok jî bi çemka Bonheimê xwedî taybetiya şemîfîna referensiyel in, bi çemka Richardson deqên ototelîk in. Di her du çîrokan de jî vegêr bi awayekî pir eşkere ji bervegêran cuda ne. Di her du çîrokan de jî ev forma vegêranê bi saîqên postmodernîst hatine bikaranîn û xwîneran di nav pozisyonên cuda de dibin û tînin. Heger ne pênaseya DelConte bûya, her du çîrok jî dê li derveyê pênaseya VKDê bimana, ji ber ku xîtabî lehengên çîrokê nakin, heta di yekê de çîrok (fabûla) jî tune ye; dema ku em derbirînen binê qutîkan ji “Şîzofren”ê derxin û rêza qutîkan sererast bikin, di wê de çîrokeke li derî gotarê peyde dibe, lê belê em nikarin ji bo “Kî”yê vê yekê bibêjin.

7. ENCAM

Bikaranîna vegêrana kesê duyem di edebiyata kurdî de bi giranî di du rewşan de xuya dibe. Rewşa yekem: Dema ku derûna serleheng gelekî aloz be û di haletekê de be, an nexwaze li ser bifikire an jî nikaribe li ser bifikire, ev form hatiye bikaranîn. Di romanên *Tu* û *Segwer* de me dît ku ev aloziya hişê lehengan, ji ber rewşeke siyasî ye ku lehengên her du romanên jî di hefsê de, di rewşên dijwar de ne; yek êşkence lê tê kirin, yek dê bê îdamkirin. Di romana Maria *Melekek bû* de ev tevliheviya derûna leheng ji şîzofreniya wî diqewime (herçend di rabirdûyê de ew jî di bin mercên hefs û êşkenceyê de mabe jî dema ku tê vegêran cuda ye) û beşên ku ev karakter fokalîzer e, bi vegêrana kesê duyem hatine nivîsîn. Herwiha ew yek ku serleheng qebûl nake ku wî jina xwe kuştîye, bi bikaranîna vî formê re hevaheng e. Di çîroka “Navnîşeneke Nû” de jî leheng ji ber hêzeke desthilatdar (bav) ku ew ji malê qewirandiye, di nav derûneke xerab de ye û li ber destpêkirina

7 Ji Formalîstên Rûs bi vir de, di vegêranê de cudahiya naveroka vegêranê û awayê vegêranê hatiye danîn. Formalîstên Rûs di vî warî de cudahiye datînin navbera “fabûla” û “sûjet”ê, li cem wan “fabûla” keresteyê çîrokê ye, “sûjet” jî serastkirin û rêxistina vî keresteyî ye. Genette sê astan diyar dike: “çîrok” (histoire), “vegêrayî” (recit), “vegêran” (narration). Rimmon-Kenan van xweş kategorîze dike: “çîrok” (story), “deq” (text), “vegêran” (narration) (Dervişcemaloglu, 2014: 76-80). Li vir vegêran pêvajoya ye. Deq encam e, berhem e. Çîrok, hin bûyer û rewş in. Ji van kategorîyan bi tenê deq şênber e. Lê di xebatên vegêrannasîyê de cudakirina Todorov bêtir tê referekirin: “çîrok”, “gotar”. A Seymour Chatman jî bi heman awayî ye. Chatman jî bo vê xalê wisa dinivîse: “Teoriya binyatger diyar dike ku her vegêranekê du beş hene: çîrok; naverok an jî zincîreya bûyeran (çalakî, qewimîn), li gel van ew tiştên ku em dikarin ji wan re bibêjin bûnwer (karakter, hêmanên demê û cihî) û gotar, yanî derbirin; rêya veguhastina naverokê. Bi gotîneke hêsan çîrok çîya vegêranê ye, gotar jî çawa ya wê ye.” (Chatman, 2008: 17)

jiyaneke nû li navnîşaneke nû digere. Di çîroka “Şîzofren” de jî dîsa serleheng şîzofren e, lê belê di wê de bikaranîna vegêrana kesê duyem derekî ye. Yanî leheng ne fokalîzer e, lê vegêr bi raberkirina alternatîfan hewl daye li cem xwîneran sergêjîyekê çêbike û wê hisa şîzofreniyê li cem wan jî tevrake.

Rewşa duyem: Dema ku nivîskaran xwestiye bi lîstikbaziyeke postmodernîst tiştên azmûnî bikin, ev form bi kar anîne. Di “Şîzofren” û “Kî”yê de ev mexsed berbiçav e. Ev cure vegêran di edebiyata kurdî de, di kurteçîrokan de digihîje kapasîteya xwe ya tam ya hem referekirinê hem xîtabkirinê.

8. ÇAVKANÎ

Bal, Mieke. (1996). “Second-Person Narrative”, *Painting And Narrative*. November. rr. 179-204.

Butor, Michel. (1991). *Roman Üstüne Denemeler*. Wer. Mehmet Rifat-Sema Rifat. İstanbul: Düzlem Yayınları.

Cewerî, Firat. (2013). *Maria melekek bû*. İstanbul: Weşanên AVA.

Chatman, Seymour. (2008). *Öykü ve Söylem: Filmde ve Kurmacada Anlatı Yapısı*. Wer. Özgür Yaren. Ankara: De Ki Basım Yayın.

DelConte, Matt. (2003). “Why You Can’t Speak: Second-Person Narration, Voice, and a New Model for Understanding Narrative”. *Style*, Vol. 37, No. 2, rr. 204-19.

_____. (2013/2014) “The Influence of Narrative Tense in Second Person Narration: A Response to Joshua Parker”, *Connotations* Vol. 23.1. <https://www.connotations.de/article/matt-delconte-the-influence-of-narrative-tense-in-second-person-narration-a-response-to-joshua-parker/> 20.10.2019

Dervişcemaloğlu, Bahar. (2014). *Anlatıbilime Giriş*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Fludernik, Monika. (1993). “Second Person Fiction: Narrative You As Addressee And/Or Protagonist”. *Arbeiten aus Anglistik und Amerikanistik* 18, rr. 217-47.

_____. (1994a). “Introduction: Second-person narrative and related issues”. *Style*, Vol. 28, No. 3, rr. 281-311.

_____. (1994b). “Second-Person Narrative: A Bibliography”. *Style*, Vol. 28, No. 4, rr. 525-548.

Kacandes, Irene. (1994). “Narrative Apostrophe: Reading, Rhetoric, Resistance in Michel Butor’s “La modification” and Julio Cortázar’s “Graffiti””. *Style*, Vol. 28, No. 3, rr. 329-49.

McHale, Brian. (2004). *Postmodernist Fiction*. Taylor & Francis e-Library.

Morisette, Bruce. (1965). “Narrative “You” in Contemporary Literature”, *Comparative Literature Studies*. Vol. 2, No. 1, rr.1-24.

Mukrî, Mihemed. (2015). *Segwer (Reyîn)*. Wer. Besam Mîstefa. Stembol: Avesta.

Parker, Joshua. (2011/2012) “In Their Own Words: On Writing in Second Person”, *Connotations*, Vol. 21.2-3. rr. 165-176.

- Pîrbal, Ferhad. (2001). *Çolistan*. İstanbul: Avesta.
- Prince, Gerald. (2011). *Zaravên Vegêranê; Ferhenga Zaravan*, Wer. Celal Mistefa. Hewlêr: Wezareta Rewşenbîrî û Lawan.
- Richardson, Brian. (1991). "The Poetics and Politics of Second Person Narrative". *Genre*. Vol. 24. rr. 309-30.
- Tek, Burhan. (2018). *Dûpişk*, Stembol: Avesta.
- Uzun, Mehmed. (2005). *Tu*. İstanbul: Îthaki.

EXTENDED ABSTRACT

Second person narrative is a narrative mode in which a narrator uses an address pronoun or conditional/subjunctive structure referring to a protagonist of a story or a hypothetical addressee. Several researchers have placed a premium on this mode of narrative. For example Morisette has written that "[it] appears as a mode of curiously varied psychological resonances, capable, in the proper hands, producing effects in the fictional field that are unobtainable by other modes persons." Richardson also said "It is arguably the most important technical advance in fictional narration since the introduction of the stream of consciousness."

This paper examines three Kurdish novels and three Kurdish short stories written in second person narrative. The novels are Mihemed Mukrî's *Segver (Reyîn)*, Mehmed Uzun's *Tu* and Firat Cewerî's *Maria melekek bû*; the short stories are Ferhad Pîrbal's "Şîzofren" and "Navnîşaneke Nû" and Burhan Tek's "Kî". The paper draws on both concepts of structuralist narratology and concepts of the rhetorical theory of narrative in order to understand this mode of narrative in Kurdish works. The paper discusses the definition of second person narrative and draws a theoretical background and examines the relation of second person narrative with first and third person narratives in the context of Kurdish works and tries to understand reasons for applying this mode and explains its relation with protagonists' psychology; and finally focuses on exploitation of this mode for postmodernist and experimental purposes.

This study has revealed that second person narrative appears in two cases in Kurdish literature. In the first case, when the psychology of a protagonist is so bad that he doesn't want to think about or cannot do that. In the novels *Tu* and *Segver* we saw that the confusion of protagonists' mind is due to their political situations in which the protagonists of both novels are incarcerated; one is being tortured and the other will be executed. In the novel *Maria melekek bû* the confusion of protagonist's mind is due to his schizophrenia (he had also been incarcerated and tortured in the past) and the chapters in which protagonist is a focalizer are written in the second person. In addition, his denying killing his wife is compatible with this kind mode of narrative. Protagonist of the short story "Navnîşaneke Nû" in a miserable psychology seeks a new address because another authority, his father, has kicked him out of home and he is on the verge of a new life. In the short story "Şîzofren" too, protagonist is a schizophrenic but in this short story second person narrative is external. So the narrator is not focalizer but offers reading alternatives and in this way tries to confuse the readers and evoke the sense of schizophrenia in them.

In the second case, when authors try to write playful postmodernist or experimental texts, they write in second person because of the metaleptic potential of this form of making readers a part of fiction by making them potential addressees. In the short stories “Şizofren” and “Kî”, this function is apparent. It appears that this mode of narrative reaches its full capacity of both referring and addressing in the short stories in the Kurdish literature.